

УДК 378.147: 656.071.1

ЖЕЛЯСКОВ Василь Якович –
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін,
Дунайського інституту національного університету
«Одеська морська академія»
e-mail: zhelvas72@gmail.com

МОРСЬКА АНГЛІЙСЬКА МОВА ЯК ЗАСІБ ВЕДЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУДНОВОДІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Навчання морської англійської мови у вищих морських навчальних закладах має на меті не лише вивчення професійно орієнтованої лексики і граматичних правил, але також засвоєння курсантами професійного морехідного досвіду і формування умінь ефективно його використовувати у майбутній професійній діяльності. Для майбутніх судноводів спілкування у багатомовному екіпажі має стати однією із складових їх професійної діяльності. Завдяки комунікативній взаємодії англійською мовою стане можливим для них організувати свою діяльність, розробити план співпраці у колективі, розподілити функції для успішної реалізації поставлених завдань. Саме від того, наскільки успішним буде спілкування, залежить рівень адаптації молодого фахівця до умов життя в морі і його самореалізації у праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці по-різному вирішують проблему формування вмінь і навичок курсантів спілкуватися англійською мовою та вести професійну комунікативну взаємодію. Так, проблеми мовної підготовки морських фахівців відображені у наукових студіях В. Бобровського, Г. Дубнера, Н. Івасюка, Н. Морохи, О. Цобенка, Б. Півненко та ін. Багато авторів, досліджуючи проблему навчання англійської мови судноводів, особливу увагу приділяли проблемі професійної мовної підготовки морських фахівців (С. Барсук, І. Дорошкевич, Р. Зайцева, В. Зикова, В. Кудрявцева, Л. Новік, В. Смелікова, О. Соловійова, Л. Ступіна, В. Тенішева, О. Цибульська, І. Яремчук, Ф. Кнудсен (F. Knudsen), Л. Лойд (C. Lloyd), В. Шорт (V. Short) та ін.). Вони є авторами багатьох наукових статей і низки підручників англійською мовою для різних морських спеціальностей.

Мета статті – проаналізувати структуру, функції та риси морської англійської мови як засобу професійної комунікативної взаємодії майбутніх судноводів.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останні роки судноплавство зазнало істотних змін, а саме: з'явилися судна нового покоління, оновилися значна частина

виробничих процесів, на яких впроваджені нові форми організації праці, новітні технології, зокрема, безпеки судноплавства, особлива увага приділяється здійсненню природоохоронних заходів. Однак, узагальнення обставин виникнення катастроф на морі та аварійних подій на флоті, за статистикою ІМО (International Maritime Organization – Міжнародна морська організація), показало, що причинами 80% усіх аварій світового торговельного флоту є низький рівень професійної підготовленості членів екіпажу суден до діяльності в небезпечних й аварійних ситуаціях [1]. Якість підготовки майбутніх судноводів залежить від того, наскільки навчальний процес орієнтований на майбутню професійну діяльність, яка пов'язана з вирішенням різноманітних завдань обробки, передачі, трансформації інформаційних потоків і процесів на внутрішніх та зовнішніх водних шляхах, придатних для судноплавства. В зв'язку з цим, особливої актуальності набувають проблеми підготовки майбутніх судноводів для цієї сфери трудової діяльності, яка нерозривно пов'язана з професійною комунікативною взаємодією. Мовою міжнародного морського спілкування є англійська. В динаміці мовних контактів при домінуванні англійської мови зростає соціальна значущість і комунікативний статус судноводя як засобу доступу до всесвітніх інформаційних ресурсів та шляхам професійної самореалізації. Здатність компетентно розв'язувати професійні завдання в ситуаціях іншомовного спілкування відіграють важливу роль в діяльності судноводів.

Професійна морська англійська мова – це один з варіантів реалізації мови етносу, підсистема, вторинна по відношенню до загальнонародної мови, що має властивий їй тезаурус і обслуговує як офіційну, так і неофіційну сфери спілкування у судноводінні. Очевидно, що професійна морська англійська мова – це не мова в повному розумінні слова, оскільки використання тільки професійних одиниць, як правило, не забезпечує побудову повноцінного висловлювання. Словниковий запас, який входить до її складу, охоплює не всі теми, а тільки низку певних сфер, що стосуються професійної діяльності і найбільш

актуальних непрофесійних сфер, пов'язаних із забезпеченням життєдіяльності та безпеки у морі.

Судноводіння як «мистецтво кораблеводіння» і «плавання на судні по морях» має своїм денотатом діяльність різних флотів (вітрильного, парового, пасажирського, торговельного, рибачього, воєнно-морського) і різних родів Збройних сил (надводних, морської авіації, морської піхоти). В цілому професійна морська англійська мова виконує функції, які за масштабністю можна порівняти з функціями декількох підмов і жаргонів одночасно. Її можна розглядати як професійно-комунікативну систему, тобто сукупність підмов більш низького рівня, які використовуються в професійній мовній спільноті і знаходиться у відносинах функціональної додатковості один з одним, при якій кожна з підмов має свої функції, не перетинаючись з функціями інших підмов [2].

У багатьох курсантів на початку навчання англійської мови спостерігається недостатньо сформований рівень знань, умінь й навичок, а також недостатні вміння самостійно висловлювати свої думки, впевнено спілкуватися та ін. Навчання комунікативної взаємодії англійською мовою для більшої частини першокурсників можна розглядати як таке, що відбувається в умовах психологічного дискомфорту.

Морська спільнота об'єднує в собі велику кількість соціальних колективів (командування флоту, командири і офіцери судна, боцманська команда та ін.), а також професійних колективів (бойові частини: штурманська, ракетна, мінно-торпедна, зв'язок, електромеханічна, авіаційна, радіотехнічна і служби: медична, постачання, захисту та ін.). У повсякденній мовній комунікації на флоті відбивається реальна диференціація мікрогруп і соціальних мікроколективів. У морській англійській мові простежується мозаїка мовних манер, способів вираження думок і емоцій, тактик і стратегій діалогів, побудови усних та письмових текстів, вживання слів і словосполучень. У цьому знаходять відображення специфічні норми поведінки, в тому числі вербальної, кожної з соціально-культурних мікрогруп морського соціуму. Тому, у контексті статті розглянемо функції морської мови [4].

Відомо, що у всіх випадках мовна підсистема повністю відповідає цілям і задачам соціуму і покликана забезпечувати комунікацію всередині соціуму і забезпечувати або елімінувати контакт з макросоціумом або іншими мікросоціумами.

У першу чергу, морська англійська мова забезпечує професійну комунікативну взаємодію під час навігації, забезпечуючи при цьому зв'язок «судно – судно» і «судно – база». Наразі високий рівень сучасних засобів

комунікації забезпечує безперервність зв'язку судна з берегом і іншими суднами. Однак очевидним є і те, що морська підмова функціонує як у тимчасово замкнутому співтоваристві (в періоди тривалого плавання суден, стоянки в іноземних портах та ін.), так і у відносно відкритій спільноті (ремонт в порту, підготовка, навчання та ін.). У морській мові відбулися як вимушена ізоляція його носіїв під час тривалих плавань, так і потреба носіїв не тільки полегшити спілкування всередині мікросоціуму і за його межами, а й ускладнити проникнення «чужих» ззовні [3].

Цікаво, що носії морської підмови можуть штучно створювати умови певної ізольованості. Спеціальна лексика забезпечує соціально-професійну «фільтрацію» за ознакою «свій – чужий». Саме тут спостерігається схожість морської мови з армійським жаргоном і арго декласованих. Частотність спеціальних, функціонально пов'язаних одиниць, їх щільність особливо висока в ситуаціях знайомства і зіткнення із зовнішнім світом, коли розрізнення своїх і чужих особливо важливо. Саме тому особливу популярність у флоті мають різноманітні жарти-розіграші, які перевіряють загальноморські знання нової людини. В англійській морській культурі загальновідомим є розіграш, при якому жертву (недосвідченого члена екіпажу або кадета) переконують в тому, що пошта на корабель доставляється за допомогою бакенів («mail buoy watch» телетайп). Легковірні жертви надягають спеціальний одяг (рятувальний жилет і шолом), беруть в руки гак і телефон з гучномовним зв'язком, спостерігають за бакеном, намагаючись відшукати пошту. У цьому випадку як засіб комунікації морська підмова здійснює ідентифікаційну функцію і служить показником приналежності людини до числа професіоналів. У випадках, коли контакт з невідомою особою необхідно елімінувати, підмова виконує езотеричну функцію, тобто виступає засобом відчуження від нефахівців.

Професійна морська мова має низку рис, характерних як для відкритого, так і для закритого типів спільнот, тобто представляє собою напівзамкнуту систему. В залежності від умов інформаційний бар'єр з соціумом або продовжує підтримуватися, або знімається, при цьому інформація, що йде ззовні, не відкидається. Морська спільнота приймає загальновизнані норми поведінки в суспільстві в цілому і доповнює їх своїм власним Зводом правил, в якому виділяють офіційні нормативи і правила. Професійна морська мова як засіб здійснення професійної комунікативної взаємодії має такі характерні риси:

- 1) нормативність (підпорядкованість

документам ІМО, що регулюють ведення радіообміну англійською мовою на міжнародних морських шляхах);

2) обов'язковість (прийом і передача повідомлень);

3) екстремальність і обмеження часу (уміння судноводія вести передачу інформації в екстремальних та нестандартних ситуаціях та в умовах дефіциту часу);

4) швидкість прийняття рішень (уміння швидко й правильно прийняти оптимальне рішення);

5) відповідальність (безпека життя пасажирів та морського екіпажу);

6) наявність комунікативних бар'єрів спілкування (під час передачі повідомлень може бути наявність фонових шумів на частоті та ін.);

7) використання спеціальних термінів та абревіатур (знання технічних скорочень та абревіатур, які використовуються у міжнародній морській англійській мові).

Розглянемо більш детально систему і структуру професійної морської підмови. Інвентар сучасної професійної морської підмови має багатокомпонентну (сегментну) і багатоступеневу організацію. До його складу входять такі сегменти: мовний інвентар гребного флоту, інвентар вітрильного флоту, інвентар парового флоту, інвентар пасажирського флоту та ін. Вона різнорівнева та містить кодифіковану і некодифіковану частини (норму першого і другого рівнів), всередині яких є свої сегменти. В історичному аспекті морська професійна підмова багаторівнева: морська мова XVII століття має значні відмінності від сучасної підмови.

Реалізація морської професійної мови в двох різновидах (кодифікований і некодифікований) є проявом певного паралелізму, існуючого між загальнонаціональною мовою і професійною підмовою. Кожна з двох різновидів підмови має певну самодостатність і розрізняється за функціями: кодифікована мова використовується в офіційно-письмових формах мови, а некодифікована – в усних, побутових формах, листах, альбомах, телефонних розмовах, Інтернет-повідомленнях. Це означає, що один і той же член мовної спільноти, володіючи загальним набором комунікативних засобів, використовує їх в залежності від умов спілкування. Наприклад, в доповіді командирів носій морської мови має застосовувати засоби кодифікованої мови, в розмовах з колегою – некодифіковані засоби. Очевидно, що в залежності від сфери спілкування мовець переключається з одних мовних засобів на інші. Некодифіковані професійні одиниці як терміни, позначають специфічні поняття, які

вимагають в літературному стандарті не синонімічного тлумачення, а описових дефініцій. Ті некодифіковані професійні одиниці, які на правах експресивних синонімів до термінів тієї чи іншої професії є їх дублетами, подібно до стилістичних синонімів, отримують сигніфікативну сутність тільки завдяки значенням тієї нейтральної одиниці, з якою вони співіснують [2].

Тому, важливим є обрати правильну стратегію навчання комунікативної взаємодії майбутніх судноводіїв. Ефективними прийомами роботи на занятті з англійської мови може бути: впровадження «warming-up exercises» на початку заняття; робота у мікрогрупах і парах; навчання тільки у процесі спілкування та інтерактивній взаємодії; використання різних ігор (лінгвістичних й комунікативних), часто з використанням м'яча та інших предметів. Серед цікавих видів роботи, без яких неможливо уявити комунікативний метод, можна вважати: колективне складання розповіді за принципом «snowball», оглядове читання тексту, аудіювання, синхронне мовлення. Кожен викладач перед тим, як проводити той, чи інший вид роботи має усвідомлювати, для чого він проводить ту чи іншу діяльність, які способи виконання є найбільш вдалимими й результативними.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрому. Таким чином, професійна морська підмова не тільки забезпечує внутрішні (інституційні) контакти, обслуговуючи як офіційний, так і неофіційний реєстри спілкування (комунікативна функція), але, в разі необхідності, забезпечує (ідентифікуюча функція) або елімінує зовнішній контакт (езотерична функція). Перспективи подальших розвідок напрому вбачаємо у впровадженні різних практичних методів навчання англійської мови, у яких курсанти поступово набувають комунікативної компетенції, яка є підґрунтям комунікативної взаємодії – здатності користуватись мовою залежно від конкретної професійної ситуації.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Герганов Л. Д. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників морського профілю на виробництві / Л. Д. Герганов. Дис. ... д-ра пед. наук. Національна академія педагогічних наук України Інститут професійно-технічної освіти. – Київ, 2016. – 485 с.
2. Солнышкина М. И. Асимметрия структуры языковой личности в русском и английском вариантах морского профессионального языка / М. И. Солнышкина: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.20. – Казань: РГБ, 2007. – 277 с.
3. Сотер М. В. Формування готовності майбутніх інженерів-судномеханіків до

міжкультурної комунікації / М. В. Сотер: автореф. ... дис. канд. пед. наук. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2018. – 20 с.

4. Яремчук І. Особливості вивчення англійської мови для професійних потреб морськими та повітряними екіпажами Держприкордонслужби України з використанням електронних засобів навчання // І. Яремчук // Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. – Серія: педагогічні науки. № 3 (5). – 2016. – С. 279–291.

REFERENCES

1. Herhanov, L. D. (2016). *Teoretychni i metodychni zasady profesiinoi pidhotovky kvalifikovanykh robotnykiv morskoho profilu na vyrobnytstvi*. [Theoretical and methodical basics of professional training of skilled workers of the marine profile in the production]. Kyiv.

2. Solnyshkina, M. I. (2007). *Asymmetryia struktury yazykovoї lychnosti v russkom u anhlyiskom varyantakh morskoho professyonalnoho yazyka*. [Asymmetry of the structure of language personality in Russian and English versions of the maritime professional language]. Kazan.

3. Soter, M. V. (2018). *Formuvannia hotovnosti maibutnykh inzheneriv-sudnomekhanikiv do mizhkulturnoi komunikatsii*. [Formation of readiness of future engineers-ship engineers for intercultural communication]. Ternopil.

4. Iaremchuk, I. (2016). *Osoblyvosti vyvchennia*

anhliiskoi movy dlia profesiinykh potreb morskymy ta povitrianymy ekipazhamy Derzhprykordonsluzhby Ukrainy z vykorystanniam elektronnykh zasobiv navchannia. [Features of studying English for professional needs by sea and air crews of the State Border Guard Service of Ukraine using electronic learning equipment]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЖЕЛЯСКОВ Василь Якович – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Дунайського інституту національного університету «Одеська морська академія».

Наукові інтереси: інтерактивні методи формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної комунікативної взаємодії англійською мовою у стандартних та нестандартних ситуаціях.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ZHELIASKOV Vasyl Yakovych – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Humanitarian Disciplines, Danube Institute of National University «Odessa Maritime Academy».

Circle of scientific interests: interactive methods of forming the readiness of future navigators for professional communication in English in standard and non-standard situations.

Стаття надійшла до редакції 18. 01. 2019 р.

Рецензент – д.п.н. професор Садовий М. І.

УДК 37.378

ЗОРОЧКІНА Тетяна Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького e-mail: zvezdochcina@gmail.com

ВПЛИВ САМООСВІТИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Визначальними тенденціями розвитку світової освітньої системи стають поглиблення її фундаменталізації, посилення гуманістичної спрямованості, духовної та загальнокультурної складової освіти, формування у студентів системного підходу до аналізу складних технічних і соціальних ситуацій, стратегічного мислення, виховання соціальної та професійної мобільності.

Необхідність підтримання високої конкурентоспроможності на динамічному ринку праці вимагає також прищеплення прагнення і навичок до самонавчання, самовиховання і самовдосконалення протягом усього активного трудового життя [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Важливе загальнонаукове значення в галузі самоосвіти вчителя початкової школи мають праці українських учених: В. Іщенко, Т. Кучай, М. Лещенко, О. Матвієнко, Н. Мукан, Н. Ничкало, Л. Пуховської, В. Филипської, Т. Шанскової та ін.

Мета статті – дослідити вплив самоосвіти вчителя початкової школи на забезпечення якісного навчально-виховного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичний аналіз проблеми підготовки вчителя початкової школи до професійного самовдосконалення в педагогічній теорії та практиці діяльності вищих навчальних закладів України та зарубіжних країн, зокрема Великої Британії, засвідчив, що значна увага приділяється